

Kentsel dönüşümle yerinden edilenler

Toplantı raporu

Karadeniz Barış Ağı - Türkiye 2011 / Dördüncü toplantı, 15 Ekim 2011, hYd ofisi

İstanbul'da çeşitli semtlerde yürütülen kentsel dönüşüm projelerinden en çok etkilenenler, genellikle ekonomik olarak en dezavantajlı noktadaki etnik gruplar, Kürtler, Romanlar... hYd olarak kentsel dönüşüm meselesi üzerine doğrudan çalışma yürütmedik ancak birkaç yıl önce yaptığımız Romanların haklarını koruma amaçlı proje kapsamında Sulukule'yi takip etmiştik, Romanların mahallelerinden çıkarılış süreci, gönderildikleri şehir merkezinden bir hayli uzak yeni siteler hakkında epey bilgi sahibi olduk. Bugün geldiğimiz noktada Sulukule'den Romanlar çıkarıldı, şehrin dışında –Taşoluk'ta yapılan yeni apartmanlarda yaşamayıp şehre geri döndüler. Sulukule'de “Osmanlı stili” evler yapıldı, yüksek fiyatlarla satışa çıkarıldı. Seçkinleştirmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan mahallede artık bir Roman yaşayışından söz etmek mümkün değil. Öte yandan zorunlu göçle İstanbul'a gelen Kürtlerin yaşadıkları mahallelerde de –Tarlabaşı, Ayazma...- kentsel dönüşüm projeleri sürdürülüyor. İstanbul'daki kentsel dönüşüm projeleriyle yerlerinden edilen grupların başında gelen Kürtlerin yaşadıkları sorunları, bu tür projelerle ortaya çıkan mekansal/toplumsal dışlanma ve ayrışmayı ele aldığımız toplantıda, kentsel dönüşüm projelerinin etkilerini, çoğu zaman göz ardı edilen sınıf meselesini de kapsayacak şekilde tartışmaya çalıştık.

Konuşmacılar, Galatasaray Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Didem Danış ve Fatih Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Nil Mutluer'di.

Didem Danış: Çalışma alanlarımdan bir tanesi şehir sosyolojisi, doğrudan kentsel dönüşüm projeleri üzerine bir araştırma yürütmüyorum ama bu toplantıda daha çok İstanbul'da ve başka şehirlerde yürütülen kentsel dönüşüm projeleri meselesinin biraz sosyo-ekonomik arka planına bakmak istiyorum. Yani bu projeler nasıl mümkün oldu, nasıl bir demografik, ekonomik, sınıfsal dönüşüm bu projeleri mümkün kıldı?

Kentsel dönüşüm projeleri başta Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) olmak üzere devlet eliyle, kentin çeperindeki gecekondu bölgelerinde yürütülüyor. Şirketlerin yürüttüğü birtakım projeler de söz konusu... Bunlar arasında Küçükçekmece'deki Ayazma'da, Ağaoğlu çok büyük bir lüks konut sitesi yapıyor. Ayazma boşaltıldı ve o nüfusun çok önemli bir kısmı, yine aynı ilçede ama 15-20 km ötede Bezirganbahçe'de çok kötü inşa edilmiş bir toplu konut bölgesine taşındı. Bir başka örnek Anadolu yakasında, Maltepe ilçesi sınırları içinde kalan Başibüyük... Başibüyük mahallesinin boşaltılması, mahalle sakinlerinin ve orada TOKİ tarafından yapılan estetik açıdan korkunç bloklara taşınmaya zorlanması ve boşalan arazinin yine özel inşaat firmalarına verilmesi gibi bir durum söz konusu. Yani kentsel dönüşüm projeleriyle TOKİ'nin ve buna müdahil olan belediyelerin diliyle söyleyecek olursak, “artık ihtiyaçlara cevap vermeyen, sıhhi olmayan, çöküntü bölgeleri olan konut alanlarının dönüştürülüp, daha sağlıklılaştırılması üzere” yapılan projeler kast ediliyor.

Bu kadar büyük bir dönüşüm neden şimdi ve nasıl gerçekleşiyor? Neden bir on – yirmi sene önce değil ama bugün, 2010’lu yıllarda özellikle yoğun bir şekilde bunu konuşuyoruz?

Türkiye’de nüfusla ilgili birkaç noktayı belirtmekte fayda var, Türkiye son yirmi senede çok hızlı bir şekilde kentleşiyor. Cumhuriyet döneminde yapılan ilk nüfus sayımı 1927’de, o zaman kentlerde yaşayan nüfus yüzde 24. Yani her dört kişiden sadece biri kentlerde yaşıyor. Bugün ise bu durum yüzde 75-76’ya çıkmış durumda... Bizim nüfusumuzun dörtte üçü artık kent merkezlerinde yaşıyor. Bunların arasında da özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropoller nüfusun çok büyük bir kesimini barındırıyor. Türkiye’de yaşayan her beş kişiden biri, İstanbul’da yaşıyor, Türkiye nüfusunun yüzde 18’i İstanbul’da... Bu muazzam bir yoğunlaşma demek... Tabii ki bu nüfus yoğunlaşması kaçınılmaz olarak konutta, kentin altyapı kullanımlarında çok sıkışan talepler anlamına da geliyor. Çünkü bu nüfus, sıkışık bir alanda ortak talepler çerçevesinde bir araya gelmeye çalışıyor.

Bu nüfus artışını tetikleyen etkenlerden birincisi göç, ama göçün de şekil değiştirdiğini görüyoruz. Göçü iki dönemde inceleyebiliriz: Bir tanesi 1950-1980 dönemi, sanayileşmenin hız kazandığı, Anadolu’dan İstanbul gibi büyük kentlerdeki ekonomik faaliyetin cazibesıyla, gönüllü olarak, kademeli yaşanan ve entegrasyonun görece kolay olduğu bir göç süreci. Bu dönemde büyük kentlerde çok ciddi bir iş gücü ihtiyacı olduğu için, kentin eski sakinleri bu gelen nüfusa, görece hoşgörülle, sempatiyle yaklaşmıştır. 1980 sonrası göçe baktığımız zaman şekil değiştirdiğini görürüz, Güneydoğu’da yaşanmakta olan silahlı çatışma ortamı yüzünden zorunlu göç yaşanır. Bahçeşehir Üniversitesi’nden sosyolog Sema Erdem bunu “köysüz köylülerin göçü” olarak tanımlar. Kürt aileler o kadar ani ve hep birlikte göç etmek zorunda kalmıştır ki 90’lı yıllarda, arkalarında, sıkıştıkları zaman maddi-manevi destek alabilecekleri bir köy hinterlandı kalmamıştır, o köyler tümüyle boşaltılmıştır. Türkiye’deki bu 15-20 yıllık savaş dönemi boyunca 3,5 milyon kişinin yerinden edildiği tahmin ediliyor.

Çok büyük sayıda insanın köylerinden kent merkezlerine geldiğini görüyoruz. Tabii burada dikkat edilmesi gereken bir nokta var, biz İstanbul’da olduğumuzdan dünya İstanbul’un etrafında dönüyor sanıyoruz, aslında o göçün büyük bir kısmı bölge kentlerine gitmiştir, Diyarbakır, Batman, Hakkâri gibi... Son on yılda nüfusu en hızlı artan biri Antalya’dır, diğeri Hakkâri’dir. Hakkâri’de bir ekonomik faaliyet yok, nüfusu tamamen zorunlu göçle artmıştır. O bölgenin kırsalındaki, köyündeki nüfus artık orada barınmadığı için kentin merkezine göç ediyor. Göçün bu şekil değiştirmesi meselesi, kentsel dönüşümü anlamak açısından önemli...

Bir de işin ekonomik boyutuna bakalım, ekonomik olarak neler değişti? Bir kere esas olarak İstanbul başta olmak üzere Türkiye’nin büyük kentlerinde sanayinin kent merkezlerinden çekilmesini görüyoruz. İstanbul’un 1980’li yıllara kadar en önemli sanayi merkezlerinden biri olan Haliç’i örnek verebiliriz. Kazlıçeşme-Zeytinburnu hattı var, Maltepe-Kartal hattı var. Bu bölgelerde sanayinin giderek terk edildiğini, onun yerine başka sektörlerin, çoğu zaman da hizmet esaslı sektörlerin bunların yerini aldığını görüyoruz. 1990’lara kadar sanayide işçi olarak istihdam edilen, iç göçle gelen gecekondudaki nüfusa artık ihtiyaç kalmıyor, “gereksizleşiyor.” Çünkü yeni ekonominin, hizmetler ekonomisinin gerektirdiği vasıflara,

becerilere sahip değil. Bugün ekonominin küreselleşmesinden bahsediyoruz, İstanbul'da Maslak-Levent hattında çok rahat görülebilen yeni ekonominin yükselişi var. Buralarda çalışabilmek için kol gücü değil, yabancı dil bilgisi, beyaz yakalılığa terfi edebilmek için diplomalar gerekiyor. Dolayısıyla bu eski nüfus, yeni iş ihtiyaçlarına cevap veremiyor ama eski iş imkânları da ortada kalmadığı için hızlı bir şekilde işsizleşiyor. Zygmunt Bauman'ın "eski sanayi işçilerinin, çalışanlarının bu enformasyona dayanan, hizmetlere dayanan yeni ekonomide nasıl süflileştiği, gereksiz kaldığı, ihtiyaç duyulmadığı ve bir an önce kurtulması gereken bir fazlalığa dönüştüğü" üzerine çok çarpıcı saptamaları var.

Gerçekten de 90'lardan itibaren bu eski gecekondu nüfusunun özellikle medyada hızla etiketlendiği, damgalandığı, suçla birlikte anılmaya başlandığını görüyoruz. Bunun tipik örneklerinden biri, medyanın 1996 yılında Kadıköy'de yapılan 1 Mayıs eylemlerini, kenar mahallelerden, "varoşlardan" gelen gençler, ortalığı yıktı, yaktı" şeklinde vermesidir. Bunları hep medya diliyle ifade ediyorum. "Varoşlar şehre indi, varoşlar kenti işgal etti" gibi manşetlerle verildi ve o dönemden başlayarak Armutlu, Gazi Mahallesi gibi mahalleler suç merkezleri olarak ifade edilir oldular. Sarıgöl mesela, İstanbul'da uyuşturucu ticaretinin merkezi, uyuşturucu dükkanı gibi anılır oldu. Basında böyle lanse edildi, emniyet güçleri buraya iki-üç bin kişilik polis güçleriyle operasyonlar düzenledi ve bunlar medyada günlerce verildi. Bu istenmeyen nüfus sadece gereksizleşmesiyle kalmadı bir anlamda hızlı bir şekilde suçlu ve tehlikeli sınıflara dönüştü.

Bu konuda bazı arkadaşlarımla çok kıymetli çalışmaları var, Deniz Yunucu şu anda Amerika'da doktorasını yapıyor ama İstanbul'da saha araştırması için, eski 1 Mayıs Mahallesi vardır orayı seçti. Ümraniye tarafındaki 1 Mayıs Mahallesi, sanayisizleşen ve bu süreçte işsiz kalan gençlerin çokça yaşadığı bir mahalle. O gençlerin hem etnik kimliklerinden dolayı, hem de sınıfsal kimliklerinden dolayı sürekli polis ve medya tarafından suçlu olarak lanse edildiklerini, ama aslında hikâyenin bununla bitmediğini aynı anda da bu mahalleler için özellikle inşaat şirketlerinin büyük dönüşüm projeleri olduğu biliniyor. Geçenlerde Birikim dergisi "İnşaat Ya Resulallah" başlıklı mükemmel bir sayı hazırladı, oradaki yazılardan birinde söylüyor, araştırmacı önde gelen bir inşaat şirketinin yöneticisi ile konuşuyor, "yeni projeniz nerede?" diye soruyor, o da "1 Mayıs Mahallesinde" diyor. Araştırmacı şaşırıyor. Bu arada 1 Mayıs Mahallesi, 1970'li yıllarda solcular tarafından kurulmuş, tamamen işçi, öğrenci dayanışmasının olduğu bir mahalle... O dönemde sol hareketlere önyak olan, kendi içlerinden mimar, mühendislerin katılımıyla çizimlerin yapıldığı, inşaatların birlikte yapıldığı tam bir dayanışma örneği... Fakat bu mahalle giderek büyüyor, göç devam ettikçe bambaşka bir yapıya bürünüyor, ama ismi 1 Mayıs Mahallesi hala... Daha sonra devlet tarafından adı Mustafa Kemal Mahallesi olarak değiştiriliyor. Şu anda tam tarif ettiğim gibi sanayisizleşen, işsizleşen bir nüfus ikamet ediyor. Ve Ümraniye ile Ataşehir arasında kaldığı için de çok değerlenmiş bir arazi üzerinde kurulu. Bu inşaat şirketinin yöneticisi, "yeni projemiz 1 Mayıs Mahallesinde olacak" diyor. Araştırmacı şaşırıyor, "nasıl gireceksiniz oraya?", çünkü hala orada yaşayan bir sol gelenek var, o kadar kolay değil... "Yok, biz girmeyeceğiz, bizim yerimize TOKİ girecek" diye cevap veriyor, "TOKİ temizleyecek sonra biz gireceğiz" diyor.

Böyle bir ilişki var. TOKİ nasıl temizleyecek? Önce medya eliyle oradaki nüfusun ne kadar tehlikeli olduğu, ne kadar suç potansiyeli taşıdığı sürekli vurgulanacak. Yine bu konuda Zeynep Gönen'in Toplum ve Bilim dergisinde çıkmış bir makalesi var, "Varoşların zaptiyesi". Tam da bu suçlulaştırma sürecini anlatıyor.

Suçlulaştırma hikâyesi bir yandan da dışlamayı barındırır. Ekonomi dönüşüyor, dönüşen ekonomide eski nüfusun tutunabilmesi için gerekli çalışmalar yapılmadığı için nüfus bir anlamda açıkta kalıyor. İhtiyaçlara cevap verecek vasıflar kazanması için bir şeyler yapılmıyor. Son dönemde bir yanda etnik, bir yanda sınıfsal bir dışlama görüyoruz. Bu dışlamanın en bariz görüldüğü yerlerden biri Tarlabası... Bu konuda Mersin'den Bedir Yılmaz'ın güzel bir çalışması var, "ikili dışlama" diyor, hatta üçlü dışlama söz konusu. Çünkü bir yandan da mekânsal olarak bir dışlama var. Sonuçta mahallenizin dışına çıkıp iş aramaya başlayınca ben "Tarlabasıyım, Gaziliyim, Armutluluyum" dediğiniz anda zaten o mekânın damgalanmış olması sizin de direkt olarak damgalanmanıza sebep oluyor. Pierre Bourdieu'nun dediği "yer etkisine" benziyor. Yani sizin hangi semtten olduğunuz, aslında bütün sosyal statünüzü, insanlarla girdiğiniz sosyal ilişkileri belirleyen bir etkiye sebep oluyor. O yüzden Şirinevler'de oturan biri "Ataköy'de oturuyorum" diyor veya Gültepe'de oturan biri "Levent'te yaşıyorum" diyor.

Yaşanan ekonomik dönüşüm, sanayinin kentlerden çıkması, yerine hizmetlerin gelmesi, enformasyona dayalı bir ekonominin gelmesi sınıfsal kutuplaşmayı arttırdı. Bu kutuplaşmanın altında kalanlar giderek koştular, dışlandılar vs. Peki bu süreç akademisyenlerin, entelektüellerin eleştirdiği kadar sancılı bir süreçse, neden toplumda hiç tepki yok? Ben bu soruyu çok önemli buluyorum, bu da aslında çoğu zaman bizlerin görmezden geldiği bir süreçle, orta sınıfların genişlemesiyle ilgili. Küreselleşen ekonomi, bir kesimi daha da yoksullaştırdı, daha da mağdur etti, kırılğan hale soktu, ama o kesim içinden bir kesimin de yukarı doğru yükselen dalganın içine atlamasını mümkün kıldı. Bunları "üst orta sınıflar" olarak da düşünebiliriz, giderek daha konforlu, tüketim standartları yüksek bir düzeye gelebildi.

Birkaç sayı vermek istiyorum, Coca Cola'nın Türkiye CEO'su, "Türkiye'de şu anda orta sınıflar çok genişlemiş durumda ama özellikle önümüzdeki on senede daha da genişleyecek" demişti. Türkiye'de nüfusun 2020'de 83 milyon olacağı tahmin ediliyor ama orta sınıflar 11 milyon kişi daha büyüyecek. Aslında orta sınıf çok muğlak bir ifade, şöyle söylenebilir, "en üst olmayan, en alt olmayan" bir grubu kast ediyorum.

Sayıların ötesinde de birtakım örnekler var. Yeni trendler söz konusu, daha önce olmayan şeyler ortaya çıktı, AVM dediğimiz alışveriş merkezleri var, kahve zincirleri var. En basitinden bir Pazar kahvaltısı furyasına bile baksak, bu brunch kültürü beş sene önce olmayan bir şeydi. Bu yeni mekânların nasıl dolup taşıdığına bakarak, yeni orta sınıfların tüketim talebinin kentte çok belirleyici bir faktöre dönüştüğünü görebiliriz.

Bu, öncelikle konut ekonomisini tetikliyor ve bir yandan da İstanbul gibi sıkışık kentlerde arsa sorununu gündeme getiriyor. Kentte yeni bina yapmak için arazi az, çok geniş arazilerin üzerinde gecekondular nüfusu veya yoksullar oturuyor, dolayısıyla bir şekilde döngü tamamlanmış oluyor. Yani, yeni orta sınıflar kendilerine yeni konutlar inşa edebilmek için zaten buraları “hak etmeyen”, zaten “suçlu” olan, etnik olarak dışlanan kesimlerin bir an önce buralardan tahliye edilmesini –ne pahasına olursa olsun- ve o arazilere lüks, temiz konutlar yapılmasını destekleyebiliyor. Bence tam da bu yüzden bugün İstanbul’da iki-üç tane sosyal hareket dışında kentsel dönüşüm projelerine karşı dile getirilen çok da büyük bir tepki yok. Bunun önemli olduğunu düşünüyorum.

Nil Mutluer: Didem daha çok sınıf ve kentin nasıl dönüştüğünden bahsetti, ben biraz gündelik hayat içinden giderek konuşacağım. Bediz Yılmaz’a şöyle bir referans vereceğim, Yılmaz bir dışlamadan bahsediyor, fakat bende de Tarlabası’nda çalışmamı yaptıktan sonra şöyle bir şey gelişti: Dışlama kadar içine almayı da görebileceğimiz şekilde bu meseleye bakmak gerek... Evet, buradaki insanlar dışlandılar, gecekondular mahalleleri şehrin içinde dışlandılar, ama benim iddiam öyle ki bütün bu dışlanma içinde bu insanlarla birlikte şehri öyle bir kurduk ki o kurduğumuz noktalara, alanlara, güç ilişkilerine bakarsak sadece şehrin değil, devletin, egemenin kafa yapısıyla da ilgili bir şey görmemiz mümkün olacak. Dışlanma çok önemli ama nerelerde bu insanlar şehrin bir parçası oldu ve biz beraber şehri yeniden ürettik?

Akademik çalışmamı Tarlabası’nda yürüttüm, kentsel dönüşüm çalışmamın küçük bir alanı, esas olarak zorunlu göç üzerine, zorunlu göçle gelen insanlar ama özellikle erkekler meselesi üzerinde durdum. Amacım, dışlama, ötekileştirme, suç ve olağan şüpheli yaratma meselesinde aslında şehrin en fazla ötekileştirileni olan erkeklerin durumunu tespit etmektir. Bu konular açılınca aklımıza kadın geliyor olabilir -ki bu doğru- ben kadın hareketinden gelen biriyim ama damgalama açısından aslında, zorunlu göçle gelen erkeklerin daha zor durumda olduğunu gördüm.

Zorunlu göç 1980’lerin sonunda 1990’ların başında devletin “terörü durdurmak” için gerçekleştirdiği projelerden biridir. Devlet oradaki köyleri kontrol edebilmek için iki taktik geliştirdi, bunlar köylerin boşaltılması ya da köy halkının korucu olması üzerinden yürütüldü. İnsanlara “bir hafta içinde köyünüzü boşaltacaksınız veya köy korucusu olacaksınız” dendi, Köylerinde kalıp korucu olmaları, aidiyetle ilgili Kürt toplumunu kendi içinde bölen bambaşka sıkıntılara yol açtı. “Sivil” militarist bir gücün ortaya çıkışına neden oldu. Bilge köyünde yaşananları hatırlarsınız...

Aslında Osmanlı’ya baktığımızda da iskân politikalarının var olduğunu biliyoruz yani bir yerden alıp başka bir yere yerleştirmek uygulanmış. Önemli olan, merkeze karşı güçlenmelerine engel olmak... İskân politikalarıyla halkların, cemaatlerin, ailelerin vs. yer değiştirdiğini biliyoruz. Fakat burada önemli olan, bu sefer köyünden çıkarılanlara yer göstermek yerine sadece topraklarından çıkmaları önemsendi ve orada da önce civardaki şehirlere geldiler, İstanbul’da akrabaları olanlar İstanbul’a geldi, bir kısmı Diyarbakır, Mersin, Hatay, Antalya, İzmir, Adana gibi şehirlere göç etti.

İstanbul'da her göç edilen yerin farklı bir dinamiği olduğunu düşünüyorum. Zorunlu göç alan birçok yer var, fakat Tarlabası'nın da kendi içinde bir özelliği var. Tarlabası'nın şehrin merkezinde bulunması ve sadece zorunlu göçle gelenler nedeniyle değil ama Cumhuriyet'ten bu yana sürdürülen politikalarla, kendisi bir olağanüstü hal merkezi konumunda. Elbette ki hiçbir zaman olağanüstü hal ilan edilen bir bölge değil ama belleklerimizde her zaman ötekileştirilen, dışlanan bir yer. Saha çalışmama başladığım ilk dönemde (2007-2008) "Tarlabası'nda çalışıyorum" dediğimde insanlar "hemen oraya nasıl girebiliyorsun?" diye soruyordu. Tarlabası'nın bir sınırı var, 1 Mayıs Mahallesi olduğu gibi ve benim oraya girmemle ilgili bir sorun var.

Tarlabası'na baktığımızda bir suç meselesi olduğu doğru, ama orada yaşayan herkesi mi içine alıyor? Yoksa bütün bu suç mitine rağmen, çocuğunu okula göndermeye çalışan, kızım üniversiteye gitsin diye temizlik elemanı olarak çalışan insanların hikâyelerinden örülen bir yer mi orası? Bence asıl o dinamiğe bakmak lazım.

Zorunlu göçle gelenlerin geldiği yerlerdeki politik ortama bir şekilde uyum sağladıklarını veya o yerleştikleri mahallelerde uyum sağlayamazlarsa kendilerine daha uygun politik ortama gittiklerini görüyoruz. Mesela Murat Güvenen, Balat'la ilgili bir çalışma yapmıştı. Tezinde şundan bahsediyordu: Zorunlu göçle gelenler, Balat'ta AKP daha güçlü olduğu için AKP'nin politikalarına daha yakın bakıyorlar, onun yardımlarını vs. kabul ediyorlar. Fakat Tarlabası'nda çok ciddi bir Kürt hareketinin varlığından söz ediyoruz, oylar belediye seçimlerine yeterince yansımıyor ama Tarlabası'nda, BDP'nin, Mezopotamya Kültür Merkezi'nin olması bütün o zorunlu göçle gelenlerin, politik olarak kendilerini bir yere ait hissetmelerinde, gündelik hayatlarını kurmalarında ve aynı zamanda suçtan da kendilerini korumalarında önemli rol oynuyor.

Ama bütün bunların yanında suçu kim işliyor? Yine Tarlabası'ndan birileri, Kürtler de var, Romanlar da var, aynı zamanda Karadeniz'den göç almış bir bölgedir Tarlabası, az da olsa onlar da var.

Tarlabası'nda kalitatif çalışma, derinlemesine görüşmeler yaptım, zaten güvenlik ve suçla ilgili detaylı bilgi elde edemiyoruz. Hala bugün, son on yılın göç rakamlarını elde etmek mümkün değil. Neden? "Devlet yurttaşına bir yanlış yapmaz ama yaptıysa da rakamların her zaman düzenlenmesi gerekir."

Tarlabası 19. yüzyılda, Beyoğlu'na, Pera'ya hizmet veren, eğlence kültürünü yaratan mekânlarda veya sefaretlerde, konsolosluklarda çalışanların yaşayabileceği bir alan olarak kurulmuş. Cumhuriyet dönemiyle birlikte burjuvazinin millileştirilmesi gibi bir hamle var, Varlık Vergisi çıkıyor, şehirlerdeki o millileştirme projesi içinde Tarlabası, burada yaşayan gayrimüslim yurttaşların çıkartılmasını, 6-7 Eylül Olaylarını yaşıyor. Ondan sonra da yavaş yavaş binalar terk ediliyor. 6-7 Eylül sonrası gayrimüslim aileler oralarda yaşayamaz hale geliyorlar. Az da olsa hala orada yaşayan gayrimüslimler var ama onlar da ilginç, kendi cemaatlerinde yaşadıklarının yerin damgalanmasının sıkıntılarını yaşıyorlar.

50'lerde ve 80'lerde sanayileşmeyle gelen bir göç var. Önce bekâr odaları, sonra aileler Tarlabası'nda yaşamaya başlıyor. Aynı dönemde, eskiden orada yaşayan bazı gayrimüslimlerden duyduğum kadarıyla Anadolu'dan çeşitli suçlardan hapis yatıp cezasını çekmiş kişilerin Tarlabası'na yerleştirildiğine dair anılar var. Bu da devletin o alanın Türkleştirilerek korunması yöntemini benimsediğini gösteriyor. Gerçek olup olmadığını bilmiyoruz ama böyle bir söylentinin olması bile aslında eski Tarlabasılıların neler hissettiğini gösteriyor.

Daha sonra zorunlu göç yaşanıyor. Zorunlu göçe baktığımızda iki-üç aşamada gerçekleşiyor. Devlet güçleriyle en çok karşı karşıya gelen erkekler, o yüzden erkeklerin önce geldiği ve aileleri için alan oluşturduğu bir yer haline geliyor. Bekâr odaları tutuluyor, bazıları burada iş bulmaya ve iş kurmaya başlıyor. İkinci üçüncü aşamada aileler geliyor, sonradan gelenler ilk gelenlere ekleniyor, böylece zorunlu göç de kendi içinde bir hiyerarşiyi yaratmış oluyor.

Tarlabası bir dışlanma mekânı, orada yaşıyorsanız, ötekisiniz, suçlusunuz vs. Çok önemli bir yanı daha var Tarlabasının, seks işçiliğinin yaşandığı yerlerden biri... Daha önce karşılaşmamış kesimler birbirleriyle karşılaşmaya başlıyor, bu önemli. Bir yandan da uyuşturucu vs. var. Bunlar olurken güvenlik güçleri nerede? Evet, Tarlabası'nda suçlular var, ama onun dışında kalmaya çalışan insanlar da var.

Aslında Tarlabası için kentsel dönüşüm projelerinden yeni bahsetmeye başladık. Bedrettin Dalan döneminden beri birkaç girişim olduğunu biliyoruz... Esasında milli burjuvaziyle yeni bir kent yaratılırken, yeni sınıflar yaratılırken, devlet, belediye hepsini bir bütün olarak görmek gerekiyor. Belediye politikaları da genel politiklardan çok farklı ve bağımsız olmayabiliyor. O zaman, kendi hâkim olamadığı alanı sürekli yasaklı tutup, kafalarda bir olağanüstü hal bölgesi imajı yaratıyor. Oraya giriş çıkışın tehlikeli olduğunu söyleyerek kontrol etmek istiyor. Peki, tüm bunlar olurken, dışlanırken, dâhil etmede neler yaşanıyor?

Tarlabası'ndaki insanlar içinde de dışlama, ötekileştirme ve aynı zamanda dayanışma olduğunu görüyoruz. Orada yeni karşılaşma alanları da yaratılıyor. Bunun içinde bir hiyerarşi var mı, yok mu, etnik temelli mi, sınıfsal mı ve güç ilişkileriyle ilgisi var mı, bütün bu sorular önemli... Ben biraz da güç ilişkilerine dayandığını iddia ediyorum. Bunu bir kenara bırakarak biraz da son dönemde AKP politikalarıyla neden buranın önemli hale geldiğine vurgu yapmak istiyorum, biz dışlanmadan söz ederken insanları nasıl içe alabileceğiz, Tarlabası'nda şimdiye kadar bu insanlarla şehri nasıl beraber ördük, neler ürettik diye bakmak istiyorum.

Her şeyden önce devletin, belediyenin ötekileştirme politikalarıyla baktığımızda çok ciddi bir sosyal hizmet eksikliği var. Yani çöplerin alınmasından tutun, devletin kreş-yuva açmasına kadar götürülebilecek hizmetler, bir hayır işi haline döndü. Yani aslında yurttaşın hakkı olarak alması gerekenler, bazı hayır kurumları tarafından yapılıyor, bu da o sistemin yurttaşına "ben bunu hak görürsem sana veririm, ama senin bunu almaya hakkın yok" diye çok net bir ötekileştirme oluyor. Bu önemli...

Onun dışında Tarlabası'nda insanlar çok önemli bir enformel yükü kaldırıyorlar, orada yaşayan pek çok kişi Beyoğlu'ndaki eğlence mekanlarından tutun, tekstil atölyelerine kadar çeşitli yerlerde çalışıyor. Bu insanlar şehirden uzak bölgelere taşındığı zaman, Ayazma örneğinde yaşandığı gibi çok ciddi bir yoksullukla karşılaşacaklar. Çünkü sadece bu işleri tekrar kurabilecekleri ağırları ellerinden alınmış olmayacak, aynı zamanda burada merkezde ulaşabilecekleri hastane, okul gibi kurumlardan da mahrum kalacaklar. Bunun sonu hiç umutlu gelmiyor.

Tarlabası'yla ilgili olarak belediyenin son zamanlarda dağıttığı broşürlerde kentsel dönüşüm sonrası oralarda yaşayacak insanlardan bahsediliyor, çeşitli portreler var. Mesela –ırkçı değilim ama- sarışın, laptop'lu bir kadınla, sarışın kurdeleli bir kız çocuğu resmediliyor. Bunlar şu anda Tarlabası'nı ya da Türkiye'yi temsil ediyor mu, hayır. Aslında bizim o gündelik hayatımızı, ekonomiyi örecektir insanlardan biri olacak mı, hayır. Şehri temizlerken, bütün bu etnik temizlemeyi yaparken sınıfsal bir temizlemeye doğru da gidiyoruz, şehri şimdiye kadar ördüğümüz aktörleri değiştiriyoruz. Tarlabasılıları değiştiriyoruz, kendimiz de değişiyoruz, bize de alan kalmayacak. Bu hepimizin üzerinde düşünmesi gereken bir durum. Ciddi bir direniş kültürümüzün olmaması, yan yana yürümeye alışık olmamız da önemli.

Sevgi Özçelik: Romanlarla ortak proje yaparken Sulukule'deki kentsel dönüşüm tartışması yeni başlamıştı. Sivil toplum kuruluşları olarak bir toplantıya katılmıştık. Belediyeden gelen temsilciler yeni Sulukule'yi şöyle anlattılar: "Yıkılan yerlerin yerine Osmanlı mimarisinde evler yapılacak." Osmanlı mimarisinden ne kast edildiği belli değil... "Kültür merkezi olacak, orada Roman çocuklar müzik eğitimi alabilecekler vs." Anlatırken kulağa güzel geliyor ama o süreçte Romanlar nerede olacaklar sorusunun cevabı yoktu. Yani Sulukule dönüşürken orada yaşayan Romanlara ne olacak? Sonunda şehir merkezine çok uzak bir noktadaki Taşoluk'a gittiler...

Didem Danış: Taşoluk'u bilmeyenler olabilir, Sulukule'den 35-40 km kadar şehrin batısında, tamamen yeni kurulmuş, ulaşım imkânları çok kısıtlı bir bölge... Hayatını çiçekçilik ve müzisyenlikle geçiren, dolayısıyla kent merkezindeki işlerle geçinen bir insan için kâbus demek. Günlük git-gel yapması hem çok masraflı, hem de toplu taşıma sınırlı olduğu çok zor...

Nil Mutluer: Tarlabası farklı olabilir diye düşünüyorum. Orada Karadenizliler ve Kürtler birlikte çalışabiliyordu, ama bir de el değiştirmeye gelen bir ötekileştirme var. Özellikle Romanlarla Kürtlerin çatışmasında, Romanların bir kısmı illegal/enformel işlerle yaşarken, zorunlu göçle beraber, Kürtler Romanları daha Tarlabası'nın dışına itmeye başlıyor. O itmeyle beraber çıkar çatışması, sınıfsal ve etnik çatışma olarak ortaya çıkıyor. Kentsel dönüşüm meselesi çıkarların çatışmasıyla beraber gittiği için bir anda kimliklerin vurgulanması meselesi ortaya çıkıyor.

Tarlabası'nda farklı olacak, Sulukule gibi olmayacak diye umuyorduk, ancak yine örgütlenmeyle ilgili birtakım sıkıntılar var. Kişisel ve grupların öne çıkan hedeflerinden istenen sonuca varılamadı. Sorunlar geri planda kaldı, Tarlabası Derneği maalesef hedefine

ulaşamadı. Bütün bunlar olurken belediyenin yaptığı şantajları da göz önünde bulundurmak gerekiyor. Bunun adını da açıkça şantaj olarak koymak lazım çünkü Beyoğlu Belediyesi, daha evlerden çıkarılma haberi gelmeden önce, insanlarla görüşmeye başladı ve evlerine değer biçti. Mesela köyden zorunlu göçle gelmiş kırk kişi, üç katlı bir evde yaşıyorlar ve bütün birikimleriyle o evi almışlar. Belediye bu insanlara, “şehir dışında TOKİ sitelerinde kiracı olacaksın, ev bedeli olarak da 250 bin lira vereceğim” diyor. Bu paraya o insanların satın alabileceği bir ev yok. Belediye daha sonra tekrar gidip, “evin değeri düşüyor, 170 bine indi” diyor. Bu yöntemle insanların evleri ellerinden alındı. Birçoğu panik olduğu için, daha önce zorunlu göç deneyimini yaşadığı için, örgütlenilemediği için şu anda birçok yer elden çıktı ve zaten şimdi de kentsel dönüşüm başladı.

Didem Danış: Konu aslında gerçekten zor bir konu... Metis Yayınları'ndan çıkan “İstanbul Nereye” kitabının içinde, Tuna Kuyucu ile Özlem Ünsal'ın güzel bir makalesi var. Başlıbüyük'le Tarlabası'nı karşılaştırıyorlar. Buralardaki kentsel dönüşüm projesine, oradaki halkın direniş yöntemlerine bakıyorlar. Hepimizin dikkatini çeken bir şey var, belediyenin ya da devlet aktörlerinin bu süreçte elini güçlendiren önemli bir şey, gecekondulu mahallelerinde olsun, kent merkezindeki tarihi yerlerde olsun, aslında çok parçalı bir mülkiyet yapısının olması. Özellikle gecekondulu mahallelerinde bu çok net bir mesele... Bir mahalleye gidin, çeşitli dönemlerdeki af politikaları nedeniyle bir binanın tapu tahsis belgesi vardır, öbürünün belki bir kat için imar izni vardır, hemen yanındakinin hiçbir belgesi yoktur. Dolayısıyla yan yana farklı yüksekliklerdeki binaların, yasallık seviyeleri de birbirinden çok farklıdır.

Bu parçalı mülkiyet yapısı belediyenin kentsel dönüşüm projesi yürüteceği mahallelerde, mahalle sakinlerini ikna etmek için çok kıymetli bir araç. Yani klasik “böl-yönet” politikası diyebiliriz. Önce mahallelerin önde gelen büyük mülk sahipleriyle özel anlaşma yapıyor, onlara diğerlerinden daha yüksek teklifler götürülüyor. Diğer kesim zaten daha güçsüz olduğu için, mahallenin güçlü kısmı da koptuktan sonra direnme şansı kalmıyor. Kiracılar bu sürecin en büyük mağdurları.

İşin bir de şu boyutunu düşünmek lazım: Göçle gelen kesimler için konut her zaman - gecekondulu olsun veya olmasın- kente tutunmanın en önemli aracı oldu. Kente entegrasyonun birinci amacı gecekondulu dikmekti. O gecekondulu bir süre sonra afla kabul edilecekti, belki bir kat daha çıkılacaktı, o kat kiraya verilecekti vs. Yani aslında bugün 13 milyonluk bir şehirden bahsediyoruz, zaten çok büyük bir kesimi göçle gelmiş bir nüfus, bunun hepsinin de kırsaldan geldiğini düşünmeyelim, kentten kente bir göç de var. Bu kesim özellikle, Bağcılar, Yenibosna, Maltepe, Pendik, Kurtköy'deler. Şehrin dış semtlerine baktığımızda, çok hızlı bir dikeyleşme ve bunun getirdiği bir zenginleşme var. Yani ben orta sınıflaşma derken, Beyaz Türklerin orta sınıflaşmasından bahsetmiyorum. Tam da o göçle gelen nüfusun bir kesiminin, tam da bu konut politikaları sayesinde orta sınıflaşmasından bahsediyorum.

Sonunda öyle bir resim ortaya çıkıyor ki, Bağcılar'a yirmi sene önce gelmiş bir aile gecekondusunu beş katlı bir apartmana çevirip, birkaç katını da kiraya verdiği zaman, yandaki

mahallede yapılacak kentsel dönüşüm projesini canı gönülden destekliyor. Çünkü oraya yapılacak lüks veya “prestijli” konut projesi onun mülkünün değerini arttıracak. Fener Balat’ta şu anda yürütülen ve tartışılan kentsel dönüşüm projesi var, Fatih Belediyesi’nin Sulukule’den sonraki yeni projesi... Mahalle içindeki ayrımları düşünmemiz lazım, niye hep beraber ittifak yapamıyorlar? Her koyun kendi bacağından asılır ve ben kendi ailemi, kendimi düşünmeliyim geleneği ile bu noktaya geliniyor. Bu çok doğal aslında... “Kürtler ve Romanlar niye ortaklaşamıyor?” sorusunun cevabı burada yatıyor, zaten orada tutunmak için bir mücadele veriyorlar, birbirlerini de rakip olarak görüyorlar. Dolayısıyla Tarlaabaş’ında veya Sulukule’deki Roman kendine en yakın kimi görüyor, Kürt’ü görüyor. O da ezilmiş, dışlanmış. Bu dışlanmışlıktan dolayı grup içi dinamikleri çok güçlü ve en büyük rakipler karşılıklı olarak birbirleri...

Tophane’de mesela, 2010 Eylül ayında galerilere saldırıldığı zaman Tophane halkı yaşanan dönüşümü kendilerine yönelik büyük bir tehdit olarak algıladıkları için tepki gösterdi. Mesela Galataport projesini gündeme getiren Mehmet Kutman, Global Menkul Kıymetlerin patronu, bu proje için Arap sermayesini Türkiye’ye getiren kişi vs. Tophaneliler oralarda mülk alan bu adama kafa tutamıyorlar, onu görmüyorlar, bilmiyorlar. Orada doğrudan gündelik yaşamlarında karşılaştıkları sanat galerisi sahibine, sanatçıya tepki gösteriyorlar. Orada da sınıflarla ilgili bir durum var.

İstanbul giderek sınıflar üzerinden okunabilecek bir kent haline geliyor. Tabii diğer dinamikleri de unutmamak gerekiyor. Ayazma dedik, Güneydoğu’dan gelmiş Kürt göçmenlerin yaşadığı bir yer, Tarlaabaş’ında Kürtler, Romanlar, mülteciler var, Sukuluke’de Romanlar var... Sadece Kürtler değil ama en yoksul kesimler var, çoğu zaman sınıfsal dışlanma ile etnik dışlanma birbirini besliyor. Böyle olduğu zaman TOKİ, devlet, belediye çok daha kolay harekete geçebiliyor, o grubu çok daha kolay olağan şüpheli ilan edebiliyor.

Nil Mutluer: Ben çok önemsiyorum orta sınıf üzerine çalışma meselesini... Bu söylediğin orta sınıf içindeki ayrışmaları da ortaya çıkarmış oluyor. Şehrin dışında inşa edilen konutlara baktığımızda onlar orta sınıfın ortası ve altına hitap ediyor ama şehir merkezleri giderek üst sınıfların alanları haline geliyor. Sulukule’den ev almayı, orta sınıftan herkes karşılayamayacak, TOKİ siteleri o yüzden bu kadar şehir dışında yapılıyor. Orada da bir hiyerarşi, kendini gösterecek gibi görünüyor.

Soru – cevap oturumu

Kalkınma projelerinden pek bahsetmedik. Yapılan büyük barajlar, GAP... Bunlar hakkında ne düşünüyorsunuz? Bunlar oradaki halkı zorunlu göçle uzaklaştırmak için mi geliştiriliyor? Bir de kentsel dönüşüm projelerine bakışınızı açar mısınız? Mesela Sulukule’nin öyle kalması mı gerekiyordu? Yoksa başka yollardan kalkınması sağlanmalı mı diyorsunuz?

Didem Danış: Kent kaçınılmaz olarak değişecek, gelişecek. Ekonomi değiştiği zaman, kentte yaşayan nüfus değiştiği zaman illa ki şehir de değişiyor. Ama buradaki ya da diğer kentlerdeki kentsel dönüşüm projelerinin çarpıcı olan tarafı aktörler arasındaki eşitsizlik, devletin TOKİ

eliyle veya belediyeler eliyle sürdüğü bir oyun, bu adaletsiz bir şekilde yürütülüyor. Elbette, İstanbul'da gerektiği gibi kullanılmayan, atıl durumda, bakımsız kalmış çok yer var. Mesela Galataport tartışmalı bir proje... Karaköy Rıhtımı şu anda da bizim için girilmez, ulaşılmaz bir yer. Ben oranın öyle kalmasını savunmuyorum, kentte yaşayanlar için erişilebilir, bir park alanı, yeşil alan olsun istiyorum. Ama oraya, şu andaki kötü durumunu gündeme getirip deniz turizmi için devasa gemilerin yanaşacağı kapalı bir rıhtım yapma projesini ben şahsen kabul etmiyorum. Ben bir İstanbullu olarak oradan nasıl yararlanabilirim? Şehrin bütün estetik görünümünü bozacak, ciddi bir ulaşım sorunu olacak, gökdelen gibi yüksek gemiler gelip yanaşacak.

Sosyolog olarak durduğum yer ise bütün bu kentsel dönüşüm projelerinde hangi aktör nerede, nasıl birbiriyle ittifak ya da rekabet içinde ve bunun araçları, söylemi mekanizmaları neler, bunları anlamaya çalışıyorum. Bu konunun bu kadar dikkat çekmesinin sebebi müthiş eşitsiz bir oyunun oynanıyor olması. Devlet eliyle güçlendirilmiş, son on yılda TOKİ diye bir aktör var, yeni piyasa koşulları var, tabii ki böyle bir durumda kentteki hiçbir toplumsal grup ona kuvvetli bir şekilde kafa tutamıyor.

Büyük çaplı kalkınma projelerine gelince, genellemek mümkün değil ama son on yıldır Türkiye'deki özellikle barajlar gibi konularda çevre ve şehircilik bakanının kurduğu cümle durumu çok iyi özetliyor: "Doğal kaynaklarımızı sonuna iş adamlarının ihtiyaçlarına açacağız." Buradaki mesele nüfusu yerinden etmek, insanları bir yerden bir yere zorunlu göç ettirmek değil, doğal kaynakların kendisi artık bir ekonomik kalkınma aracı, faaliyet alanı olarak görülüyor. Su akacak ama boşa değil, ondan para kazanılacak, bu yapılırken oranın halkı işsiz kalır, doğası tahrip olur, ona da katlanacağız. Oradaki birincil hedef doğal kaynaklar da dâhil olmak üzere her şeyden gelir elde etmek, doğanın araçsallaştırılması...

Kentsel dönüşümü daha çok Tarlabası bağlamında konuştuk ama bu sadece burada yaşanan bir süreç de değil. Başta bahsettiğiniz moderniteden post-endüstriyel topluma geçerken, kol gücü değil de daha çok "beyaz yakalı" diye kodlanan insanların artması, bunun arkasında sanırım sadece ekonomik değil insanın da araçsallaştırılması var. Heidegger'in dediği gibi, insanlar doğayla kurdukları ilişkilerde bir bireyin kendi varoluşunu anlamaya değil de onu kendi hizmetine nasıl sokarımı anlamaya çalıştığı zaman problem başladı. Modernitenin her şeyi belli bir şekilde sınıflandırıcı veya kural koyucu oluşuyla keşiştiği yerde kapitalist neo-liberal mantık da eklemlendiği zaman bu tür sonuçlar kaçınılmaz oluyor. İnsanla kurulan ilişkinin kapitalizm bağlamında, neo-liberal anlayış bağlamında ele alınması da önemli olacaktır. Bir yandan da küresel bir sürecin parçası yaşananlar...

Nil Mutluer: Evet, küresel bir süreç. Avrupa bunu yaşadı ve yan etkilerini de halen yaşıyorlar. Burada yapılanlar on –on beş yıl önce Fransa'da yapıldı, İsveç'te yaşandı. Hollanda'da, çok költürcülük yaklaşımına insanlar tepki göstermeye başladı. Fakat biz inatla bu yaşananları tekrar etmek gibi refleksle hareket ediyoruz. İnsanları ayırmanın öfke getireceği ve zaten var

olan şiddeti çoğaltacağını düşünüyorum. İnsanlar hayatlarını yeniden nasıl kuracaklar? Nasıl yaşayacaklar?

Bir yandan da burada çok önemli bir fırsat var, kapitalizm eleştirisi yapıp yurttaşlık kavramına geri döneceğim ama yurttaşlığı yeniden tanımlamak mümkün. Yurttaşlığı ulus devlete bağlılık olarak değil mesela şehirde yaşadığımız yurttaşlık olarak görmek önemli. Yerelden başlayan politikaların içinde var olmak için adım atmalı, mültecilerle, göçle gelenlerle beraber yeni yurttaşlar olarak bir şeyler yapmalıyız.

Didem Daniş: Dediğiniz gibi Avrupa bunu yaşadı. 1970'lerin sonundan itibaren sanayisizleşti vs. Söylediğiniz çok doğru, bütün bu süreçler İstanbul'a, Türkiye'ye has değil bütün dünyada görüldü. Burada çarpıcı olan Fransa örneği, yakından biliyorum, başarısız olmuş bir banliyö projesi var. Kentin daha düşük gelir gruplarının adeta tıklandığı yerler, buralar tam bir patlama bölgesi haline geldi. 2005'teki banliyö olaylarını hatırlarsınız, arabaların yıkılması vs. Şimdi şimdi Fransız hükümetleri aslında bu yaptıkları banliyö politikasının -yani bugün bizim TOKİ'nin şehir dışına inşa ettiği toplu konut modelleri- yanlış olduğunu, bu insanların yeniden ekonomiye, topluma entegre etmek için neler yapılabileceğini tartışıyorlar. Bu konuda çok çarpıcı bir film var, La Haine – Nefret. Paris'te bir kenar mahallede, bir Siyah, bir Cezayir göçmeni, bir Yahudi gencin arkadaşlığı ve zaman zaman Paris merkezine gidişleri, sürekli işsizler, eğitimsizler, sürekli dışlanıyorlar vs. O biriktirdikleri öfkeyi anlatıyor. Sonuçta bu kesimleri ittiğiniz sürece bir saatli bombayı kuruyorsunuz, o da bir noktada patlıyor.

İstanbul'da benzer bir "patlama" bekliyor musunuz?

Didem Daniş: Hemen beklemiyorum. Ben açıkçası ekonomini durgunlaşmasıyla beraber gerilimin çok artacağını düşünüyorum. Şu anda görece bir uzlaşma olmasının sebebi ekonomik büyümenin oldukça tatmin edici olması. O trene atlamış olanlar var, ama atlayamamış olanlar da "bir gün biz de atlayabiliriz" diye düşünüyorlar. Ama ne zaman ki ekonomik büyüme durur - ki duracak kaçınılmaz olarak- sınıflar arası gerginlik o zaman taşınmaz bir noktaya gelecek. O zaman olacaklar ürkütücü tabii... Ama ben gene de Türkiye'de Batı Avrupa'da olduğu gibi sert çatışmalar olacağını düşünmüyorum. Aile esaslı, daha geleneksel vs. yapının yumuşatıcı bir etkiye sahip olabileceğine inanmak istiyorum.

Nil Mutluer: Bir de iktidarla kurulan ilişki kültürünün önemi var. Askeri darbeleri de yaşadığımız için politik tepki verme kültürü de çok yavaşladı. Aile ve benzeri enformel ilişkiler, dayanışma vs. çok net bir şekilde insanları bir arada tutuyor.

İstanbul'la ilgili "çılgın proje", "3. köprü" gibi projelerin yabancı sermayeyi buraya çekmek, buradan da diğer şehirlere geçişlerini kolaylaştırmak gibi bir amacı var mı sizce?

Didem Daniş: Yabancı sermayenin konut ekonomisine girişini kolaylaştırmak için yabancıların gayrimenkul satın almasını kolaylaştırıyorlar. Bu çok büyük değişikliklere yol açacak. Yunanistan'dan tanıdığım bazı sosyal bilimciler bunu söylüyor. Atina gibi büyük kentlerde Avrupalılar mülk edinmeye başlayınca özellikle orta ve alt-orta sınıftan Yunanlılar tamamen

mülksüzleşiyorlar. Çünkü fiyatlar o kadar yükseliyor ki! Düşünün zaten konut az, buna çok daha güçlü bir ekonomiden talep geldiği zaman, senin benim alma şansımız azalıyor. Onun dışında bu söylediğiniz şey çok önemli, biz her zaman İstanbul odaklı konuşuyoruz, çok ciddi bir körlük var. Bütün meseleler hep İstanbul'da gerçekleşiyor gibi davranıyoruz. Ama öyle değil, bir arkadaşımın Anadolu'da ekonomik olarak büyüyen dört kentteki şehirleşme dinamikleri üzerine yeni bir araştırma yapıyoruz. Daha henüz çok yol kat edemedik... Yabancı sermaye ne derece giriyor işe bilmiyorum ama bu şehirlerin konut, inşaat ekonomisini belirlemek üzere, İstanbul'dan inşaat firmalarının gittiğini şu aşamada gördük, yani sadece yerel aktörler söz konusu değil. İstanbul'daki kentsel dönüşüm projelerinin benzerleri başka şehirlerde de yaşanıyor.